

Nagy korok - Nagy mesterek - Nagy műfajok - Nagy művek

A reneszánsz

Csapatoknak olvasásra, tanulmányozásra
A lényegét a vastag betűs szavak, sorok tartalmazzák

A reneszánszról általában.

Az európai kultúra történetének egyik legnagyobb és legnagyobb korszaka a reneszánsz a XV. és XVI. századot foglalja magában. A középkor szemlélete után a reneszánsz az ember nagyságát és életörömét hirdeti. Fellendülnek a művészetek és a természettudományok. Elterjed egy új eszmei áramlat a humanizmus, mely emberközpontúságot jelent. A humanizmus (humán=emberi), a reneszánsz egyik legfontosabb megjelenési formája.. Fejlődik a tengeri hajózás, új nyersanyagokat fedeznek fel. A feltörekvő polgárság, az egyházi és a világi főurak művészetpártolása soha nem látott fejlődést hoz és **mindennek középpontjában az ember áll.**

A szó: „renaissance” /reneszansz/ , francia eredetű, jelentése újjászületés. A kor képzőművészei és irodalmárai úgy érezték, hogy saját koruk törekvéseiben az ókori görög és római kultúra éled újjá. **A zenében abban az értelemben, ahogyan ez más művészeti ágakban megjelent, nem lehet újjászületésről beszélni,** hiszen a kor muzikusai nem ismerték a régi görögök zeneelméletét, zenei felfogásának lényegét. **A zene szerepe és hatalma azonban megnőtt.** Egyre több hívatásos és amatőr muzikus működött Európa-szerte, akik megbecsülést, rangot és hírnevet szereztek maguknak és a zenének.

A reneszánsz zene kialakulásának kezdetét a XV. század közepére teszik a történészek, korszakát 1450-től 1600-ig számítják. Ezt megelőzte az ARS NOVA (arsz nóva), az „Új művészet” elnevezésű időszak, amely 1300-tól kezdődően 1440-ig tartott. Jellemzője többek között, hogy a terc hangköz tilalmát feloldották, és használták a harmóniákban, továbbá a bonyolultabb ritmusképletek, szinkópák megjelenése és a különböző ütemfajták váltakozása a kompozíciókban.

Az Ars Nova első nagy alakja, nagy alkotója G u i l l o m D u f a y volt. (Gijjom Düfáj), aki a XV. század első felében, 1420 körül született. **A kor zeneszerzői mesterüknek tekintették.** Európa több országában élt. Bolognaban (Bolonya) jogi tanulmányokat folytatott, de pappá szentelték, és később szülővárosa, Cambrai (Kambré) kanonoka lett. **Az új zene képviselőjének tartották.**

Legfontosabb műfaja az ötrészes polifonikus mise volt, amelyben a liturgikus témák mellett világiakat is felhasznált. Világi műveket is írt, rondókat, capricciokat (kapriccsó).

Reneszánsz földrajz.

A XIV. század végén a kultúra új központja a B u r g u n d h e r c e g s é g volt. A XV. században szélesebb lett az új kultúra területe, kiterjedt az egész Németalföldre. N é m e t a l f ö l d magában foglalta Burgundiát, a mai Belgiumot, Hollandiát, Luxemburgot és Lotharingiát. Zenéje több. mint száz éven át vezető szerepet töltött be a zene fejlődésében.

A reneszánsz zene belső korszakai

Korai reneszánsz (kb. 1430 – 1490-ig)

T r e c e n t o (trecento), a 14. század vége, a m e g i s m e r é s k o r a
A vezető szerepet az „északi” (németalföldi) mesterek játszották. Ebben az időszakban fokozatosan átalakultak, vagy véglegesen eltűntek az Ars Novában kialakult formák – A zenei szerkesztésben a szólamok egyenrangúságán belül egyre következetesebben jelentkezett az imitációs elv.

A reneszánsz fénykora (1490 – 1560)

Q u a t t r o c e n t o (kvátrocento), 15. század, a valóság ábrázolásának kora. *Az imitációs technika általánossá vált –A második szakaszban 1520 után új műfajok születtek. – A hangszeres zene kimunkálta önálló kereteit. – N e m z e t i s t í l u s o k jelentkeztek, kiemelkedett közülük az itáliai.*

Késő reneszánsz (1560 – 1600)

C i n q u e c e n t o (csinkvecento), 16. század, a kiteljesedett, érett reneszánsz művészet időszaka. – *Az énekes polifónia összefoglaló, záró szakasza – a század vége felé átalakult a zenei nyelv, a fejlődés egy újabb nagy stíluskorszak, a barokk közeledtét jelezte.*

Zeneszerzői technika, szerkesztésmód a reneszánszban.

P o l i f ó n i a (sokhangúság, sokszólamúság) **A reneszánsz zene legfőbb szerkesztési elve. *Olyan szerkezetű zenét jelent mind az énekes, mind a hangszeres többszólamú zenében, amelyben a szólamok egyenrangúak és imitációs rendben követik egymást (imitáció = utánzás). A szólamok vízszintes irányban haladnak s bár önállóak, az összetartás és a harmónia egysége megmarad.*** A polifóniában olyan a szólamkép, mint egy különböző színű, vízszintes irányban haladó fonalakból álló köteg. A színes szálak úgy kapcsolódnak egymásba, hogy útjukat külön-külön is jól követhetjük. Az egyes szólamok lépcsőzetes kezdése, fokozatos egymásba fonódása, az ellenpont következtében kialakult fenséges harmóniak magasztos, ünnepélyes hangulatot teremtenek.

A reneszánsz egyházi kórusművei általában polifon szerkesztésűek.

H o m ó f ó n i a (együtthangzás, egyszólamúság). ***Olyan zenét jelent, ellentétben a polifóniával, amelyben egy fő dallam van (rendszerint a legmagasabban énekelt, vagy játszott szólam), a többi a kísérő akkordok hangjaiból alakul ki.*** **A homofon szerkesztés – ellentétben a polifon vízszintességgel – függőleges síkban képzelhető el. Nem egymás mellé, hanem a fő dallam alá rendeződnek a szólamok és együtt hangzóak: ritmusuk is szövegük is azonos** Általában a könnyed hangvételi, lendületes tempójú világi kórusművekre jellemző. Eredete korábbról való, amikor az egyik szólamot szöveggel látták el s ezért motetusként tüntették fel (mot /mó/ = szó)

A reneszánsz énekes zenéje

A reneszánsz, amelyben a zene közlő eszköze elsősorban **az emberi hang, a vox humana** (a hangszerek legtöbbször csak kíséretét látták el) **a kórusművészet aranykora volt**. Templomokban, színpadokon, utcákon, mindenütt felhangzott az acapella (kíséret nélkül) több szólamban éneklő kórusok hangja

A reneszánsz fő énekes műfajai

Mise, az egyházi zene legjelentősebb műfaja. A római katolikus és ortodox egyházak legfontosabb liturgiája (szertartása) - *a reneszánsz egyik fontos műfaja* - öt részből áll, a szertartás állandó imaszövegeire épülő öt tételéből. A tételek elnevezésüket az imaszövegek kezdő szavairól kapták:

Kyrie – Glória – Credo – Sanctus – Agnus Dei.

Motetta, Latin nyelvű, vallásos tárgyú szövegre írt többszólamú kórusmű. *Eredete és elnevezése a korábbi 13. századból való, amikor a tenor fölötti szólamot szöveggel látták el és motetusnak nevezték (mot /mó = szó).* Akkor három szólamú volt, közülük a tenor az alsó, a motetus (motétusz) a középső. A reneszánszban egyre változatosabb lett a motetta, a mise mellett a kórusművészet legjelentősebb műformája lett,

Madrigál. A reneszánsz világi zenéjének fő műfaja. Elnevezése is (mandri- ale = pásztor, madrigale = pásztordal), **mint maga a műfaj, Olaszországból való** Az első madrigálok Rómában jelentek meg, de a zeneműkiadás központja hamarosan átköltözött Velencébe, ahol **sorra jelentek meg a híres madrigál- komponisták könnyed hangételű, hangutánzó szavakkal teletűzdelt több- szólamú kórusművei.** A nemzeti nyelveken énekelt vidám, táncos madrigálok meghódították egész Európát. A németalföldi flamand mesterek után kedvelt műfaja lett a német zeneszerzőknek is. Az olaszok mellett legelőször azok a muzsikuskok fedezték fel a benne rejlő örömet és szépséget, akik tanulmányútjaikon Itáliában jártak. **A madrigálokat mindenütt énekelték majd két évszázadon át, a műfaj mégis főként Angliában virágzott, ahol nagy kedvelője és művelője volt a késői angol barokk zene legnagyobb mestere, William Byrd (Viliem Börd) is.**

A reneszánsz hangszeres zenéje

A reneszánsz korának egyik legfontosabb fejleménye, hogy a hangszeres zene függetlenedett a vokális zenétől. **1400 és 1600 között egyre több kompozíció jelent meg, amelyet a szerző hangszeres előadásra szánt. Ennél is nagyobb volt azoknak a többszólamú énekes kompozícióknak a száma, amelyeknek ezt írták a címlapjára: „énekelhető, vagy játszható mindenféle hangszeren”.**

A hangszeres zene a XV. század közepén kezd el igazán fejlődni, a 16. században már 7 csoportra osztható:

1. Hangszeren játszott énekes (vokális) zene: **i n t a v o l á c i ó.**
2. Gregorián dallamok billentyűs letétei) **rögzített dallamra írt kompozíciók**
3. Egy zenei téma ritmusának, dallamának, harmóniájának változatai:**variációsorozatok**)
4. Egy zenei téma kifejtése, kidolgozása a polifónia eszközeivel: **r i c e r c a r** (ricserkár) – egy zenei téma szabad, rögtönzött előadása: **f a n t á z i a** – eredetileg francia és flamand versekre írt dalokból és később ezeket követő polifon kórusművekből kialakult hangszeresforma: **c a n z o n a**)
5. Szólóhangszerekre írt előjátékok :**p r e l u d i u m**, régi nevén **p e a e a m b u l u m**
6. **T á n c z e n e**
7. **L a n t r a** és **s z ó l ó é n e k r e í r t d a l o k**

Néhány híresség a reneszánsz zeneszerzői közül

Josquin des Prez (Zsoszken dé Pré) Az 1450 – 1455 közötti idő- szakban született. Szülőhelyét sem ismerik pontosan, az észak-franciaországi Burgundia, vagy Belgium területén lehetett. **A németalföldi mesterek egyik legkiválóbb képviselője volt. Kortársai az akkori zene fejedelmeként tisztelték. Ő is, mint több más németalföldi zeneszerző, hosszabb ideig élt Olaszországban. Egyes források szerint az 1500-as évek elején Magyarországon is tartózkodott, a királyi udvar vendége volt. 1504-ben végleg visszatért Franciaországba,**

Josquin működése következtében végérvényesen vége lett a középkori zenének. Műveiben jelen van a németalföldi mesterekre jellemző kifinomult mozgalmasság, az összetett harmóniák alkalmazása. Olasz hatásra ezek tovább finomodtak világosabb, gördülékenyebb többszólamúság alakult ki, amelynek révén Josquin az egész 16. századi reneszánsz zene mesterévé lett.

Ő volt az első, aki az ószövetség történetei alapján írt motettákat. Nagyhatású zeneszerzői és alkotói munkássága mellett kiváló tanítómester is volt, a korszak számos tehetséges zeneszerzője volt tanítványai között.

Olasz nagyreneszánsz.

Róma zenéje e korban énekes művészet, dallamkultúra, mely az emberi hangon nyugszik. Legnagyobb mestere a reneszánsz muzsika fejedelme, a Róma-környéki Palestrinából származó **Giovanni Perluigi da Palestrina (1526 – 1594)**

A 16. századi reneszánsz muzsika egyik legnagyobb alakja, a vokális zene, a kórusmuzsika nagy mestere volt Míg a kor más zeneszerzői fiatalon bejárták fél Európát, **Palestrina egész élete egy városhoz kapcsolódott. Ez a város Róma.** Az „örök város” korán befogadta őt: serdülő korában templomi énekes és flamand mesterek növendéke volt, 25 éves korától kezdődően a legnagyobb római templomok karnagya,

Itáliaszerte a „**Római iskola**” egyedülálló személyiségeként ismerték el művészetét. Mestere volt az „**e l l e n p o n t**”-nak „**punctus contra punctum**” (punctusz kontra punctum, pont pont ellen, tágabb értelemben hang- jegy hangjegy ellen) – mestere a „**p o l i f ó n i á**-nak (két vagy több önál- ló dallam egyidejű megszólaltatásának). **Kompozíciós technikáját „P a l e s t- r i n a s t í l u s”-ként ismerték és tanították évszázadokon át és tanítják ma is.**

Az egyházi és világi zene minden műfaját művelte. Korának évszázadokra előremutató legnagyobb mestere, legnagyobbhatású zeneszerzője volt.

A késő reneszánsz nagy zeneszerzője O r l a n d u s L a s s u s, (Orlande de Lassus, Roland de Lassus /Rolandö Lasszusz/) németalföldi mester, római, antwerpeni majd müncheni karmester többféleképpen írt és kimondott neve is jelzi, hogy ellentétben Palestrinával, jó néhány európai országot bejárt. Élete nem kötődött egy országhoz, egy tájhoz, Európa-szerte elismert komponista, mindenütt ünnepezt világpolgár és minden stílusnak és műformának ismerője volt. Zeneszerzői arculatának kialakulásához nagymértékben hozzájárultak utazásai francia, angol, olasz és német földön.

1556-ban V. Albrecht bajor herceg meghívására Münchenben telepedett le. Sok helyre hívták ezután is, sok ajánlatot kapott, de hű maradt Münchenhez., csak az utazások idejére hagyta el a bajor fővárost. **A reneszánsz egyik legsokoldalúbb zeneszerzője termékeny alkotó volt: 52 misét, 100 magnificatot (magnifikát), 1200 motettát, 230 madrigált, 146 chansont (sanzónt) összesen több. mint 2000 művet szerzett.**